

دانشکده علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته پژوهش علوم اجتماعی

عنوان:

شناسایی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی در بین جوانان

(مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی)

استاد راهنما:

دکتر مصطفی ظهیری نیا

استاد مشاور:

دکتر فاطمه گلایی

نگارش:

رحیم هدایت ایوریق

مهر ماه ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته پژوهش علوم اجتماعی

عنوان:

شناسایی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی اجتماعی در بین جوانان

(مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی)

استاد راهنما:

دکتر مصطفی ظهیری نیا

استاد مشاور:

دکتر فاطمه گلابی

نگارش:

رحیم هدایت ایوریق

مهرماه ۱۳۹۳

چکیده

در ادبیات جامعه‌شناسی غالباً از بی‌تفاوتی اجتماعی به عنوان پدیده‌ای آسیب‌شناختی، نوعی بیماری اجتماعی، مانعی در راه مشارکت و توسعه و از عوارض شهرنشینی در عصر مدرن یاد می‌شود. هر برنامه‌ریزی معطوف به توسعه - اعم از اینکه آن برنامه در سطح منطقه‌ای باشد یا ملی - بدون مشارکت فعال نیروهای تربیت‌شده، علمی و کارآمد مقدور نیست. هدف کلی این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی در بین جوانان است که با استفاده از روش پیمایشی در دانشگاه محقق اردبیلی با حجم نمونه آماری ۳۶۹ نفر انجام گرفته است. یافته‌ها نشان داد؛ میان متغیرهای سن، گروه تحصیلی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی با بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه آماری معنی‌دار وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد متغیرهای؛ بیگانگی اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، محرومیت نسبی، تحلیل هزینه - پاداش و ادراک عدالت با بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه آماری معنی‌دار دارند. در نتایج حاصل از تحلیل چندگانه مشخص شد که سه متغیر بیگانگی اجتماعی، تحلیل هزینه - پاداش و ادراک عدالت حدود ۲۹ درصد تغییرات در بی‌تفاوتی اجتماعی به وسیله این سه متغیر مستقل تبیین می‌شود.

واژه‌های کلیدی: بی‌تفاوتی اجتماعی، بیگانگی اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، محرومیت نسبی، تحلیل هزینه - پاداش، ادراک عدالت.

تقدیر و تشکر

تشکر و قدردانی بی دریغ خود را نسبتاً تمامی کسانی می‌کنم که در انجام این پژوهش ما را از کجک خویش بی دریغ نگذاشتند. از جناب دکتر مصطفی طهریری نیا، استاد راهنمای ارجمندم، نهایت تشکر را دارم که مسؤلیت هدایت اینجانب را در تدوین پایان‌نامه حاضر بر عهده گرفتند، همچنین از سرکار خانم دکتر فاطمه گل‌ابی استاد مشاور و گرانقدر که با راهنمایی و ارائه نظرات مفید و سازنده خویش، بر غنای علمی تحقیق بیش از پیش افزودند. همچنین، از زحمات تمامی دوستانم که در مراحل انجام این پژوهش کجک‌های خویش را از اینجانب دریغ نگذاشتند، پاسکزارم.

تقدیم به

پدر و مادر مهربانم

و تقدیم به

همه آنانی که اندیشیدن راه مامی آموزند،

نه اندیشه ما را

فهرست عناوین

۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱ مقدمه
۳	۲-۱ تعریف و تحدید موضوع
۴	۳-۱ بیان مسئله
۵	۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۵-۱ اهداف تحقیق
۷	۶-۱ سؤالات تحقیق
۸	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۹	۱-۲ مقدمه
۹	۲-۲ نظریه‌های بیگانگی
۹	۱-۱-۲-۲ فردریک هگل
۹	۲-۱-۲-۲ کارل مارکس
۱۰	۳-۱-۲-۲ گئورک لوکاچ
۱۱	۴-۱-۲-۲ ماکس وبر
۱۱	۵-۱-۲-۲ اریک فروم
۱۲	۶-۱-۲-۲ جورج زیمل
۱۳	۷-۱-۲-۲ ادگار فردینبرگ
۱۳	۸-۱-۲-۲ رابرت کینگ مرتن
۱۶	۹-۱-۲-۲ ملوین سیمن
۲۱	۱۰-۱-۲-۲ فردیناند تونیس
۲۱	۲-۲-۲ نظریات اثربخشی اجتماعی
۲۲	۱-۲-۲-۲ گوتربوک و لاندن

۲۲ ملیسا مایکلسون	۲-۲-۲-۲
۲۳ هارولد کلارک و آلان آکوک	۳-۲-۲-۲
۲۴ نظریات هزینه - پاداش	۳-۲-۲
۲۵ رابرت دال	۱-۳-۲-۲
۲۶ نظریه احساس محرومیت نسبی	۴-۲-۲
۲۹ نظریه‌های ادراک عدالت	۵-۲-۲
۲۹ افلاطون	۱-۵-۲-۲
۳۰ شهید مطهری	۲-۵-۲-۲
۳۰ کارل مارکس	۳-۵-۲-۲
۳۰ جان رالز	۴-۵-۲-۲
۳۲ ارنست بارکر	۵-۵-۲-۲
۳۲ مفهوم عدالت در نظریات لیبرالیستی	۶-۵-۲-۲
۳۳ فردریک هایک	۷-۵-۲-۲
۳۳ پیشینه تجربی تحقیق	۳-۲
۳۳ مطالعات داخلی	۱-۳-۲
۳۶ مطالعات خارجی	۲-۳-۲
۳۸ جمع‌بندی بنیان‌های نظری	۴-۲
۴۳ مدل نظری پژوهش	۵-۲
۴۳ فرضیه‌های تحقیق:	۶-۲
۴۴ فصل سوم: روش‌شناسی	
۴۵ روش‌شناسی پژوهش	۱-۳
۴۵ نوع و روش تحقیق	۱-۱-۳
۴۵ جامعه آماری	۲-۱-۳
۴۵ نمونه آماری	۳-۱-۳
۴۶ واحد آماری	۴-۱-۳
۴۶ شیوه‌های نمونه‌گیری	۵-۱-۳

۴۶	معرفی شیوه‌های گردآوری داده‌ها و ابزار اندازه‌گیری	۶-۱-۳
۴۷	تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها	۲-۳
۴۷	بیگانگی اجتماعی	۱-۲-۳
۴۷	تعریف مفهومی	۲-۲-۳
۵۲	اثر بخشی اجتماعی	۳-۳
۵۲	تعریف مفهومی	۱-۳-۳
۵۳	محرومیت نسبی	۴-۳
۵۳	تعریف مفهومی	۱-۴-۳
۵۴	تحلیل هزینه - پاداش	۵-۳
۵۴	تعریف مفهومی	۱-۵-۳
۵۴	ادراک عدالت	۶-۳
۵۴	تعریف مفهومی	۱-۶-۳
۵۶	بی تفاوتی اجتماعی	۷-۳
۵۶	تعریف مفهومی	۱-۷-۳
۵۶	اعتبار و روایی تحقیق	۲-۷-۳
۵۶	اعتبار صوری تحقیق	۳-۷-۳
۵۷	اعتبار سازه‌ای تحقیق	۴-۷-۳
۵۷	اعتبار مبتنی بر تحلیل عاملی	۸-۳
۵۷	تحلیل عاملی متغیرهای مستقل تحقیق	۹-۳
۶۴	فصل چهارم: یافته‌ها	
۶۵	نتایج توصیفی یک متغیره تحقیق	۱-۴
۶۵	جنسیت پاسخگویان	۱-۱-۴
۶۵	سن پاسخگویان	۲-۱-۴
۶۵	تأهل پاسخگویان	۳-۱-۴
۶۶	تحصیلات پاسخگویان	۴-۱-۴
۶۶	درآمد خانواده پاسخگویان	۵-۱-۴

۶۷.....	قومیت پاسخگویان.....	۶-۱-۴
۶۷.....	پایگاه اجتماعی - اقتصادی پاسخگویان.....	۷-۱-۴
۶۸.....	محل سکونت پاسخگویان.....	۸-۱-۴
۶۸.....	گروه تحصیلی پاسخگویان.....	۹-۱-۴
۶۹.....	آماره‌های توصیفی بیگانگی اجتماعی در بین دانشجویان.....	۱۰-۱-۴
۶۹.....	بی‌قدرتی.....	۱-۱۰-۱-۴
۷۱.....	احساس بی‌هنجاری.....	۲-۱۰-۱-۴
۷۳.....	احساس بی‌معنایی.....	۳-۱۰-۱-۴
۷۴.....	انزوای اجتماعی.....	۴-۱۰-۱-۴
۷۶.....	احساس تنفر از خود.....	۵-۱۰-۱-۴
۷۷.....	احساس تنفر فرهنگی.....	۶-۱۰-۱-۴
۷۹.....	بیگانگی اجتماعی.....	۷-۱۰-۱-۴
۷۹.....	آماره‌های توصیفی مربوط به احساس اثربخشی.....	۱۱-۱-۴
۷۹.....	اثربخشی درونی.....	۱-۱۱-۱-۴
۸۱.....	اثربخشی بیرونی.....	۲-۱۱-۱-۴
۸۳.....	احساس اثربخشی.....	۳-۱۱-۱-۴
۸۳.....	آماره‌های توصیفی احساس محرومیت نسبی.....	۱۲-۱-۴
۸۴.....	آماره‌های توصیفی تحلیل هزینه - پاداش.....	۱۳-۱-۴
۸۶.....	آماره‌های توصیفی ادراک عدالت.....	۱۴-۱-۴
۸۶.....	ادراک عدالت براساس برابری.....	۱-۱۴-۱-۴
۸۷.....	ادراک عدالت براساس شایستگی.....	۲-۱۴-۱-۴
۸۹.....	وضع عدالت در جامعه.....	۳-۱۴-۱-۴
۹۰.....	ادراک عدالت.....	۴-۱۴-۱-۴
۹۱.....	بی‌تفاوتی نسبت به جامعه.....	۱۵-۱-۴
۹۳.....	بی‌تفاوتی فرهنگی.....	۱۶-۱-۴
۹۵.....	آماره‌های بی‌تفاوتی اجتماعی.....	۱۷-۱-۴

۲-۴	نتایج استنباطی تحلیل دو متغیره	۹۵
۱-۲-۴	رابطه بین جنسیت دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۵
۲-۲-۴	رابطه بین سن دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۶
۳-۲-۴	رابطه بین وضعیت تأهل دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۷
۴-۲-۴	رابطه بین محل سکونت پاسخگویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۷
۵-۲-۴	رابطه بین مقطع تحصیلی دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۷
۶-۲-۴	رابطه بین قومیت دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۸
۷-۲-۴	رابطه بین گروه رشته گروه تحصیلی پاسخگویان و بی تفاوتی اجتماعی	۹۹
۸-۲-۴	رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۱۰۰
۹-۲-۴	رابطه بین بیگانگی اجتماعی دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۱۰۳
۱۰-۲-۴	رابطه بین احساس اثربخشی اجتماعی دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی ..	۱۰۴
۱۱-۲-۴	رابطه بین احساس محرومیت نسبی دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۱۰۵
۱۲-۲-۴	رابطه بین تحلیل هزینه - پاداش دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۱۰۵
۱۳-۲-۴	رابطه بین ادراک عدالت دانشجویان و بی تفاوتی اجتماعی	۱۰۶
۳-۴	نتایج تحلیل چند متغیره	۱۰۶
۱-۳-۴	تحلیل رگرسیونی چند متغیره	۱۰۶
۲-۳-۴	تحلیل مسیر	۱۰۹
۱۱۱	فصل پنجم:	
۱-۵	نتایج تحقیق	۱۱۲
۱-۱-۵	نتایج توصیفی یک متغیره تحقیق	۱۱۲
۲-۱-۵	نتایج استنباطی تحقیق:	۱۱۴
۲-۵	پیشنهادات و راهکارها	۱۱۶
۳-۵	پیشنهاد پژوهشی	۱۱۸
۴-۵	فهرست منابع	۱۱۹
۵-۵	پیوست	۱۲۳
۱-۵-۵	آزمیومهای گرفته شده از فرضیه ها	۱۲۳

- ۱-۱-۵-۵ آگزیوم های مربوط به فرضیه بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی ۱۲۳
- ۲-۱-۵-۵ آگزیوم های مربوط به فرضیه بررسی رابطه بین احساس اثربخشی اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی ۱۲۴
- ۳-۱-۵-۵ آگزیوم های مربوط به فرضیه بررسی رابطه بین ادراک عدالت و بی تفاوتی اجتماعی ۱۲۴
- ۲-۵-۵ پرسشنامه ۱۲۵

فهرست جداول

جدول ۱-۲: گونه‌های مختلف کنش ورزشی افراد در جامعه برمبنای الگوی تحلیلی نظریه رابرت مرتن.....	۱۴
جدول ۲-۲ جمع‌بندی پیشینه تحقیق.....	۴۲
جدول ۱-۳: جنسیت و مقطع تحصیلات.....	۴۶
جدول ۲-۳: نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به بیگانگی اجتماعی.....	۵۹
جدول ۳-۳ نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به اثربخشی اجتماعی.....	۶۰
جدول ۴-۳ نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به محرومیت نسبی.....	۶۱
جدول ۵-۳ نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به تحلیل هزینه - پاداش.....	۶۱
جدول ۶-۳ نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به ادراک عدالت.....	۶۲
جدول ۷-۳ نتایج و اجزاء تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به بی‌تفاوتی اجتماعی.....	۶۳
جدول ۱-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب جنسیت.....	۶۵
جدول ۲-۴ توزیع وضعیت سنی دانشجویان.....	۶۵
جدول ۳-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت تأهل.....	۶۶
جدول ۴-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت تحصیلات پاسخگویان.....	۶۶
جدول ۵-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت در آمد خانواده.....	۶۷
جدول ۶-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت قومیت.....	۶۷
جدول ۷-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب پایگاه اقتصادی - اجتماعی.....	۶۸
جدول ۸-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت محل سکونت.....	۶۸
جدول ۹-۴ توزیع فراوانی دانشجویان برحسب وضعیت گروه تحصیلی.....	۶۸
جدول ۱۰-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس بی‌قدرتی دانشجویان.....	۶۹
جدول ۱۱-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس بی‌قدرتی در بین دانشجویان.....	۷۱
جدول ۱۲-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس بی‌هنجاری دانشجویان.....	۷۱
جدول ۱۳-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس بی‌هنجاری در بین دانشجویان.....	۷۲
جدول ۱۴-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس بی‌معنایی دانشجویان.....	۷۳
جدول ۱۵-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس بی‌معنایی در بین دانشجویان.....	۷۴
جدول ۱۶-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس انزوای اجتماعی دانشجویان.....	۷۵
جدول ۱۷-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس انزوای اجتماعی در بین دانشجویان.....	۷۵
جدول ۱۸-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس تنفر از خود دانشجویان.....	۷۶
جدول ۱۹-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس تنفر از خود در بین دانشجویان.....	۷۷

جدول ۲۰-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس تنفر فرهنگی دانشجویان	۷۸
جدول ۲۱-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس تنفر فرهنگی در بین دانشجویان	۷۸
جدول ۲۲-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به بیگانگی اجتماعی دانشجویان	۷۹
جدول ۲۳-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس اثربخشی درونی در بین دانشجویان	۸۰
جدول ۲۴-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس اثربخشی درونی در بین دانشجویان	۸۱
جدول ۲۵-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس اثربخشی بیرونی در بین دانشجویان	۸۲
جدول ۲۶-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس اثربخشی بیرونی در بین دانشجویان	۸۲
جدول ۲۷-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس اثربخشی در بین دانشجویان	۸۳
جدول ۲۸-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به احساس محرومیت نسبی در بین دانشجویان	۸۴
جدول ۲۹-۴ توزیع فراوانی گویه‌های احساس محرومیت نسبی در بین دانشجویان	۸۴
جدول ۳۰-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به تحلیل هزینه - پاداش در بین دانشجویان	۸۵
جدول ۳۱-۴ توزیع فراوانی گویه‌های تحلیل هزینه - پاداش در بین دانشجویان	۸۵
جدول ۳۲-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به ادراک عدالت بر اساس برابری در بین دانشجویان	۸۶
جدول ۳۳-۴ توزیع فراوانی گویه‌های ادراک عدالت بر اساس برابری در بین دانشجویان	۸۷
جدول ۳۴-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به ادراک عدالت بر اساس شایستگی در بین دانشجویان	۸۸
جدول ۳۵-۴ توزیع فراوانی گویه‌های ادراک عدالت بر اساس شایستگی در بین دانشجویان ...	۸۹
جدول ۳۶-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به وضع عدالت در جامعه در بین دانشجویان	۸۹
جدول ۳۷-۴ توزیع فراوانی گویه‌های وضع عدالت در جامعه در بین دانشجویان	۹۰
جدول ۳۸-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به ادراک عدالت در بین دانشجویان	۹۱
جدول ۳۹-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به بی‌تفاوتی نسبت مسائل اجتماعی - سیاسی در بین دانشجویان	۹۲
جدول ۴۰-۴ توزیع فراوانی گویه‌های بی‌تفاوتی نسبت به مسائل اجتماعی - سیاسی در بین دانشجویان	۹۳
جدول ۴۱-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به بی‌تفاوتی فرهنگی در بین دانشجویان	۹۴
جدول ۴۲-۴ توزیع فراوانی گویه‌های بی‌تفاوتی فرهنگی در بین دانشجویان	۹۴
جدول ۴۳-۴ آماره‌های توصیفی مربوط به بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان	۹۵
جدول ۴۴-۴ آماره‌های توصیفی و استنباطی مربوط به رابطه جنسیت و بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان	۹۶
جدول ۴۵-۴ آزمون همبستگی بین سن دانشجویان و بی‌تفاوتی اجتماعی	۹۶
جدول ۴۶-۴ آماره‌های توصیفی و استنباطی مربوط به رابطه وضعیت تأهل و بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان	۹۷

- جدول ۴-۴۷ آماره‌های توصیفی و استنباطی مربوط به رابطه محل سکونت و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۹۷
- جدول ۴-۴۸ آزمون آنالیز واریانس یک طرفه بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک مقطع تحصیلی دانشجویان ۹۸
- جدول ۴-۴۹ آزمون آنالیز واریانس یک طرفه بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک قومیت دانشجویان ۹۸
- جدول ۴-۵۰ آزمون آنالیز واریانس یک طرفه بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک رشته گروه تحصیلی دانشجویان ۹۹
- جدول ۴-۵۱ آماره‌های مربوط به آزمون فیشر برای مقایسه‌های جفتی گروه‌ها بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک رشته گروه تحصیلی دانشجویان ۱۰۰
- جدول ۴-۵۲ آزمون آنالیز واریانس یک طرفه بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان ۱۰۰
- جدول ۴-۵۳ آماره‌های مربوط به آزمون فیشر برای مقایسه‌های جفتی گروه‌ها بی تفاوتی اجتماعی به تفکیک پایگاه اجتماعی - اقتصادی دانشجویان ۱۰۲
- جدول ۴-۵۴ آزمون همبستگی بین بیگانگی اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۱۰۳
- جدول ۴-۵۵ آزمون همبستگی بین اثربخشی اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۱۰۴
- جدول ۴-۵۶ آزمون همبستگی بین احساس محرومیت نسبی و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۱۰۵
- جدول ۴-۵۷ آزمون همبستگی بین تحلیل هزینه - پاداش و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۱۰۵
- جدول ۴-۵۸ آزمون همبستگی بین ادراک عدالت و بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۱۰۶
- جدول ۴-۵۹ آماره‌های تحلیل رگرسیون چند متغیره بی تفاوتی اجتماعی ۱۰۷
- جدول ۴-۶۰ تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره بی تفاوتی اجتماعی ۱۰۷
- جدول ۴-۶۱ آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل مدل رگرسیونی ۱۰۸
- جدول ۴-۶۲ آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل مدل رگرسیونی ۱۰۸

فصل اول: کلیات تحقیق

بی تفاوتی اجتماعی^۱، یکی از مصادیق و تبعات گذار جوامع از صورت سنتی به شکل نوین (مدرن) است. این گونه جوامع، به علاوه جوامعی که با تحولات سریع اجتماعی و تقابلات سیاسی - اجتماعی مواجه می‌شوند، عموم بیشتر مستعد پدیدارهای معرفتی منفی، همچون، انفعال و بی تفاوتی می‌شوند و این قاعده عام، در مورد کشور ایران که مصداق بارزی از یک جامعه در حال عبور از مظاهر سنت به اشکال مدرن است، و در این گذار تاریخی با حوادث و مسائل گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی روبرو بوده و هست، مشهودتر به نظر می‌رسد. برخی محققان ایرانی معتقدند جوامع موسوم به جهان سوم، نظیر ایران عموماً در شرایط آنومیک، به صورت حاد یا مزمن به سر می‌برند و به تعبیر امیل دورکیم^۲، جامعه‌شناس شهیر فرانسوی، این وضعیت آنومیک اغلب در فرایند گذار شتابان از جامعه پیش مدرن به مدرن و در نتیجه جریان‌های نوسازی پدید می‌آید؛ وضعیت پیچیده‌ای که با بی‌هنجاری و یا ضعف هنجاری و تعارض همراه است (صداقتی فرد، ۱۳۹۲).

بررسی‌ها و نظرسنجی‌های انجام شده توسط مؤسسات تحقیقاتی مختلف نظیر گالوپ، نمایانگر این مطلب بوده است که بی تفاوتی به عنوان یک ناکامی اخلاقی، مبنای مهمی برای فراهم کردن زمینه‌های انتقال افراد جامعه از یک طرف طیف یعنی بی تفاوتی، به طرف دیگر طیف یعنی ایجاد علاقه می‌باشد. با توجه به اهمیت موضوعی مبحث فوق، هربرت گنز بی تفاوتی و وجود آن را در بین کنشگران اجتماعی مترادف با تقلیل میزان علاقه افراد و انگیزه آن‌ها در قبال مسائل حاد اجتماعی که به اشکال مختلف از جمله بیگانگی اجتماعی ظاهر می‌شوند، معرفی کرده است (گنز، ۱۹۵۲: ۱۸۸۵).

کنش همگانی، عملی است در مقابل بی تفاوتی اجتماعی - سیاسی که فضای جامعه را به سوی نوعی انفعال و پذیرندگی صرف می‌کشد. آنچه غالباً با تعبیر «متافیزیک حضور» در ادبیات علوم اجتماعی و سیاسی از آن یاد می‌شود، به معنای وضعیتی است که در آن فرد به دلیل رشد و تعالی آگاهی، حضور خود را در عرصه‌های اجتماعی با کنش ورزی فکری و عملی نشان دهد و حتی علی‌رغم جهت گیری اکثری، توان «نه» گفتن را به مثابه یک حق داشته باشد. در نقطه مقابل، اصطلاح "اکثریت خاموش" اشاره به مردمی دارد که نسبت به مسائل جامعه خود بی تفاوت و بی‌اعتنا هستند. در واقع از جمله مهمترین شروط تحقق مطالبات مردم در جامعه، محتوایی از غنای فرهنگ عمومی است که در آن انفعال و بی تفاوتی، به مشارکت و سهیم شدن در سرنوشت خود به مثابه یک ارزش و باور اجتماعی - سیاسی تبدیل شده باشد، لذا می‌توان گفت هیچ چیز بدتر از نومیدی، یاس و بی تفاوتی برای مردم یک جامعه نیست و یکی از نقاط مهم قابل شناخت در باب این بی‌اعتنایی و بی تفاوتی، بررسی دقیق مفهومی، موضوعی و پژوهشی آن برای درک میزان و شناسایی چگونگی آن در جامعه است.

1-Social Apathy
2-Durkheim

۲-۱ تعریف و تحدید موضوع

اصطلاح بی تفاوتی معادل کلمه «Apathy» انگلیسی می‌باشد که از ریشه apathia یونانی گرفته شده است. این عبارت، که همزمان با فلسفه رم در زمان مارکوس ارولیوس توسعه پیدا کرده و بعدها توسط سنکا عمومی و سپس این عبارت از زبان فرانسه به‌عنوان apathie، به زبان انگلیسی وارد شد (نادری و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۶). ترجمه‌های گوناگونی در حوزه‌های مختلف علمی از این کلمه به زبان فارسی شده است: بی‌علاقگی و خونسردی، بی‌دردی، بی‌تفاوتی، نامنظمی، دلمردگی از جمله اینگونه مفاهیم است (صداقتی فرد، ۱۳۹۲: ۱۴).

هارولد کاپلان و بنیامین سادوک^۱ بی‌تفاوتی را «حالتی از نبود احساس درونی و عاطفه، عدم علاقه و درگیری هیجانی نسبت به محیط خود» تعریف نموده‌اند (کاپلان و همکاران، ۱۳۷۵: ۲۹). میشل و کنیستن^۲ آن را نوعی احساس انفصال، جدایی و عدم پیوند ذهنی (شناختی) و عینی (کنشی) میان فرد و جامعه (نهادهای و ساختارهای اجتماعی نظیر سیاست، خانواده، مذهب و...) می‌خوانند و شاید بهترین راه تعریف این مفهوم، استفاده از مفاهیم مقابل آن یعنی «مشارکت» و «درگیری» باشد. بی‌تفاوتی یعنی عزلت‌گزیدن و فقدان مشارکت در حد انتظار (مسعودنیا، ۱۳۸۰: ۱۵۲).

دوایت دین^۳ بی‌تفاوتی را در قالب بی‌تفاوتی سیاسی مطرح کرده و آن را به این صورت تعریف می‌کند: بی‌تفاوتی یعنی عدم درگیری افراد در فرایندهای سیاسی، نداشتن علاقه نسبت به این مسائل و بی‌اعتنایی نسبت به زمان‌های رأی‌گیری در حین انتخابات (دین، ۱۹۶۰: ۱۸۷).

در حوزه علوم سیاسی بی‌تفاوتی را معادل بی‌میلی در رابطه با مشارکت و درگیری فعال در فرایندهای سیاسی به کار برده‌اند که در نظام‌های دموکراتیک لیبرال، این بی‌میلی می‌تواند به اشکال مختلف ظاهر شود که از اشکال آن می‌توان به بی‌میلی شهروندان جهت شرکت در انتخابات و رأی دادن به کاندیداها اشاره کرد (نادری و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۶).

رابرت مرتن^۴ بی‌تفاوتی را معادل با کناره‌گیری افراد دانسته و آن را به این صورت تعریف می‌کند که بی‌تفاوتی یعنی نفی هر دو طرف طیف (اهداف و شیوه‌های نهادی شده) توسط افراد جامعه. زمانی که هم اهداف و هم شیوه‌های نهادی شده در جامعه موردقبول افراد جامعه نباشد در این صورت بی‌تفاوتی رخ می‌دهد (مرتین، ۱۹۶۸: ۲۴۴-۲۴۳).

با توجه به تعاریفی که از دیدگاه‌های مختلف در رابطه با بی‌تفاوتی مطرح شده است، بعد از مطالعه و بررسی چنین برمی‌آید که در جمع‌بندی تعاریف «بی‌تفاوتی» عناصری هم چون وجود علاقه یا بی‌علاقگی، بی‌اعتنایی به دیگران و محیط اطراف، درگیری یا عدم درگیری افراد، فقدان مشارکت به لحاظ رفتاری و عاطفی قابل‌ملاحظه و تشخیص هستند. پس بنابراین تعریف جامعی که می‌توان از بی‌تفاوتی ارائه داد، به این صورت بیان می‌شود:

1-Kaplan & Sadock

2 -Michelle & Knystn

3 -Dean

4 -Merton

«بی تفاوتی» حالت یا وضعیتی است که افراد به شکل آگاهانه، یا میل و رضایت خود و همچنین با رعایت جنبه‌های شناختی، عاطفی و ارزشیابانه جهت‌گیری‌های خود در برابر مسایل عمومی اعم از اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... از خود بروز می‌دهند و این جهت‌گیری‌ها می‌تواند بعد از طی مسیری (در کوتاه‌مدت و یا بلندمدت) با برنامه‌ریزی‌های منطقی، دوباره به مسیر عادی خود که اضمحلال بحران بی تفاوتی و ایجاد علاقه برای درگیری اجتماعی و مشارکت است، بازگردد.

۱-۳ بیان مسئله

پدیده‌ای مانند بی تفاوتی اجتماعی، نوعی بیماری اجتماعی شناخته می‌شود، همان‌گونه که در نقطه مقابل آن، هرگونه اعتنای اجتماعی و نועدوستی در حیات فردی و اجتماعی، نشانه پویایی و سلامت اجتماعی است. بی تفاوتی و ابعاد آن شامل بی تفاوتی در علاقمندی، بی تفاوتی در رفتار، بی تفاوتی در رأی‌گیری به‌عنوان یکی از پدیده‌های اجتماعی عنوان می‌شود که در فرهنگ اکثر کشورهای دنیا در قالب یک مسئله اجتماعی شناخته شده و عمومیت پیدا کرده است. کناره‌گیری افراد و بی‌توجهی آن‌ها نسبت به محیط اطراف، دلسردی و بیگانگی نسبت به مسائل اجتماعی از موضوعاتی است که در محافل اجتماعی و سیاسی مورد توجه بسیاری از اندیشمندان اجتماعی بوده به‌طوری که بی‌توجهی نسبت به این موارد بسترساز بی تفاوتی و نهایتاً احساس پوچی در بین افراد جامعه به حساب آمده است (نادری، و همکاران، ۱۳۸۸). بی تفاوتی اجتماعی محصول فردگرایی افراطی جهان مدرن است، به‌زعم اغلب نظریه‌پردازان، فردیت از موضوعات برجسته قرن حاضر است که در نوع نوین آن، تمام صور ارتباطات بشری سیر نزولی می‌پیماید. این نکته از آن روی اهمیت دارد که در معدودی از متون جامعه‌شناسی که از "بی تفاوتی اجتماعی" سخن رانده‌اند، غالباً از آن به‌عنوان یکی از عوارض شهرنشینی در عصر مدرن، و به‌عنوان پدیده‌ای آسیب‌شناختی و بازدارنده در مسیر توسعه یاد شده است. مشارکت وسیع شهروندان در جامعه، امروز به‌عنوان شرط مهمی در توسعه‌یافتگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خوانده می‌شود و در مقابل "بی تفاوتی اجتماعی"، در بسیاری از کشورهای پیشرفته صنعتی نیز موضوع مورد تأملی شناخته شده است که البته دلایل گوناگونی دارد (صداقتی فرد، ۱۳۹۲: ۱۱).

یکی از بارزترین جلوه‌های مشارکت اعضای جامعه را می‌توان در رأی‌گیری‌ها و انجام انتخابات سراسر جستجو کرد که درعین حال میزان دل‌بستگی یا بی تفاوتی افراد را در قبال یک وظیفه مهم نشان می‌دهد. اما نگاهی مجمل به همه‌پرسی‌های دو دوره گذشته انتخابات ریاست جمهوری (دهم و یازدهم)، به‌طور آشکاری حاکی از نوعی عدم مشارکت از سوی درصد چشمگیری از ایرانیان است بطوریکه بر اساس آمارهای موجود در انتخابات دوره دهم ۱۵ درصد از واجدین شرایط در آن دوره شرکت نکردند و این رقم درصد از دوره دهم به ۲۸ درصد عدم مشارکت مردم در دوره یازدهم افزایش یافته است یا در نتایج یکی از تحقیقات در سال‌های اخیر در مورد بی تفاوتی اجتماعی در ایران، نشان می‌دهد که در مواجهه با وضعیت‌های اضطراری، نسبت نوع‌دوستی در جامعه شهری ایران ۷۵,۳ درصد و نسبت بی تفاوتی ۲۴,۷ درصد است (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۶)، در ضمن در بین دانشجویان

دانشگاه محقق اردبیلی بارها و بارها مشاهده شده است که دانشجویان نسبت به اتفاقات و مسائل مهمی که اطرافشان می‌افتد بی‌تفاوت از کنارش رد می‌شوند و شاید مشاهده برخی وقایع از سوی دانشجویان باعث تشدید و شیوع هر چه بیشتر این بی‌تفاوتی اجتماعی باشد که از جمله می‌توان به مشاهده حضور کمرنگ و ضعیف دانشجویان در انتخابات شورای صنفی و انجمن‌های علمی، کم‌توجهی و دلسوزی کم بعضی از مسئولان و اساتید نسبت به دانشجو و کسب موفقیت علمی آنان، کم‌توجهی نسبت به کارهای پژوهشی در دانشگاه، رعایت اندک مقررات حضور به‌موقع بعضی از اساتید و دانشجویان سر کلاس‌ها، محروم ماندن دانشجویان از کمترین امکانات کمک‌هزینه تحصیلی و خوابگاهی، تبعیض و بی‌عدالتی بعضی از اساتید نسبت به ارزیابی علمی دانشجویان و انواع مسائل دیگر... اشاره کرد که ممکن است مشاهده این موارد ذکر شده باعث ایجاد این طرز فکر در دانشجو شود که آن‌ها ارزشی برای دیگران و دانشگاه و جامعه ندارند یعنی به‌نوعی دچار پوچ‌گرایی گردند و از مسئولیت‌ها و وظایفی که نسبت به جامعه دارند شانه خالی کنند و در هر حال اگر بی‌تفاوتی اجتماعی در بین قشر آگاه و دانشجو به‌عنوان آینده‌سازان جامعه گسترش یابد، ممکن است که جامعه را با مسائلی همراه سازد که این مسائل باعث از دست رفتن نظم و انسجام اجتماعی خود آن جامعه شده و معطلی اجتماعی بی‌ارز و آورد که عملاً قابل جبران نخواهد بود بنابراین در این تحقیق در پی بررسی اینکه چه عواملی باعث بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان می‌شود؟ و مهمترین عوامل کدام ما هستند؟ خواهیم پرداخت.

۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق

به‌زعم صاحب‌نظران مسائل توسعه (هوزلیتز^۱ ۱۹۸۶، اتزیونی^۲ ۱۹۸۷، مانفورد^۳ ۱۹۸۸، میدگلی^۴ ۱۹۹۲ و دیگران)، تحقق، دوام و استمرار توسعه پایدار در هر جامعه به مشارکت همه افراد و آحاد آن جامعه مخصوصاً قشر تحصیل‌کرده، دانشگاهی و روشنفکران آن بستگی دارد. لیپست^۵ (۱۹۹۶) دانشگاه را مرکز ثقل تحولات، افکار و ارزش‌های نو دانسته و قشر روشنفکر و تحصیل‌کرده را مرکز عاملان تغییر و تحول و حاملان ارزش‌ها و افکار بدیع و جدید در جامعه به‌شمار آورده است. از این‌رو، شوماخر^۶ به صراحت اعلام کرده است که هر برنامه‌ریزی معطوف به توسعه - اعم از اینکه آن برنامه در سطح منطقه‌ای باشد یا ملی - بدون مشارکت فعال نیروهای تربیت شده، علمی و کارآمد مقدور نیست و توسعه به مفهوم مشارکت فراگیر اجتماعی، سیاسی، روانی، فرهنگی و اقتصادی این نیروها در توسعه معنی پیدا می‌کند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۱: ۱۲۰).

دین (۱۹۶۹) معتقد است نظریه‌پردازان، مفاهیم مرتبط و متعددی برای مفهوم بیگانگی ارائه کرده‌اند که از جمله مهمترین آن‌ها بی‌تفاوتی یا بی‌احساسی و بی‌تفاوتی سیاسی است. در واقع، بی‌تفاوتی در دو حوزه قابل تأمل و بررسی است: حوزه ذهنی و حوزه عینی. اگر بی‌تفاوتی به معنای

1 - Hoselitz
2 - Etzioni
3 - Monfred
4 - Midgley
5 - Lipset
6 - Schumacher